ΛΑΤΙΝΙΚΑ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ Β΄

2ος ΤΟΜΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μ. ΠΑΣΧΑΛΗΣ - Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗΣ

ΛΑΤΙΝΙΚΑ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΜΑΔΑΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ Β

Προσαρμογή του βιβλίου
για μαθητές
με μειωμένη όραση

Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής

Μετατροπή
(Ρεββέκα Χρουσαλά)

Επιμέλεια
(Βασιλική Καραμπέτσου)

Καλλιτεχνική επιμέλεια εξωφύλλου:
Σ. Σιάκας - Ν. Γεωργίου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το βιβλίο αυτό αποτελεί συνέχεια και ολοκλήρωση (ως Β' τεύχος) του βιβλίου των Λατινικών της Β' Τάξης Ενιαίου Λυκείου. Περιλαμβάνει τις ενότητες XXI ως και L του ομώνυμου βιβλίου των ίδιων συγγραφέων Μ. ΠΑΣΧΑΛΗ και Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗ. Σχετικά με τη διάρθρωση και τα στοιχεία που περιέχει κάθε ενότητα ισχύουν όσα αναφέρονται στον πρόλογο του βιβλίου της Β' Λυκείου. Τα δύο βιβλία θα πρέπει να θεωρούνται και να διδάσκονται ως ενιαίο σύνολο. Επομένως, οι μαθητές είναι απαραίτητο να διατηρούν και το βιβλίο της Β' τάξης.

ΜΑΘΗΜΑ XXVIII LECTIO DUODETRICESIMA

ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΕΝΟΣ ΔΡΑΠΕΤΗ ΔΟΥΛΟΥ

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ένα απόσπασμα από μια επιστολή του Κικέρωνα προς τον αδελφό του Κόιντο, που ήταν εκείνη την εποχή κυβερνήτης της επαρχίας της Ασίας. Στην επιστολή αυτή ο Κικέρωνας εξιστορεί τη δραπέτευση και τη σύλληψη ενός δούλου του φίλου του του Αισώπου, τραγικού ηθοποιού. Παρακαλεί τον αδελφό του να φροντίσει να φέρει το δούλο πίσω στον αφέντη του. Η τιμωρία ενός δραπέτη δούλου ήταν καμιά φορά σκληρή, όπως καταναγκαστικά έργα, μαστίγωση, ακόμα και στιγματισμός με τα γράμματα FUG

(= fugitīvus, δραπέτης). Δεν έλειπαν όμως και οι φωνές αυτών που ζητούσαν και εφάρμοζαν μια πιο ανθρώπινη μεταχείρηση των δούλων.

Aesōpi nostri Licinus servus tibi notus Rōmā* Athēnas* fūgit. Is Athēnis* apud Patrōnem Epicurēum paucos menses* pro libero fuit, inde in Asiam* abiit. Postea Plato quidam Sardiānus, cum eum fugitīvum esse ex Aesōpi litteris cognovisset, hominem comprehendit et in custōdiam Ephesi* tradidit. Tu hominem investīga, quaeso, summāque diligentiā vel Rōmam* mitte vel Epheso* rediens tecum dedūc. Noli spectāre quanti homo sit. Parvi enim preti est, qui tam nihili est. Sed, propter servi scelus et audaciam, tanto dolōre Aesōpus est

adfectus, ut nihil ei gratius possit esse quam recuperatio fugitīvi.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Licinus -i ο Λίκινος (το όνομα του δούλου)
notus -a -um ≃ γνωστός (μτχ. του **nosco**[1])
Patro -ōnis ο Πάτρωνας, σχολάρχης του Κήπου (της Σχολής του Επικούρου στην Αθήνα)
Epicurēus -a -um επικούρειος
mensis -is (αρσ.) ≃ μήνας
pro libero ως ελεύθερος (πρβ. **pro templo**)
inde (επίρρ.) από εκεί
Sardiānus -a -um Σαρδιανός, από τις Σάρδεις
fugitīvus -i δραπέτης, φυγάς[2]

litterae -ārum επιστολή (**littera -ae** το γράμμα του αλφαβήτου)
custōdia -ae φυλακή[3]
Ephesus -i η Έφεσος
investīgo, 1 αναζητώ τα ίχνη[4]
quaeso παρακαλώ (μαλακώνει τον τόνο της προστακτικής)
summus -a -um ανώτατος, πάρα πολύ μεγάλος
diligentia -ae φροντίδα, επιμέλει-α[5]
vel = είτε
tecum = **cum te** **dedūco, -dūxi, -ductum, -ducĕre, 3** (de + duco) οδηγώ, φέρνω
specto, 1 κοιτάζω, προσέχω[6]· **noli spectāre** μη σε απασχολήσει
quantus -a -um (συσχ. αντ.) πόσος
quanti, preti γεν. της αξίας
pretium -ii (i) αξία[7]

nihilum -i τίποτα[8]· **nihili** γεν. της αξίας·
parvi ... est γιατί μικρή (χρηματική) αξία έχει όποιος είναι τέτοιος μασκαράς
scelus -eris (ουδ.) έγκλημα, ελεεινή πράξη
audacia -ae θράσος
tantus -a -um (συσχ. αντ.) τόσος
dolor -ōris (αρσ.) οργή,
tanto dolōre est adfectus τόσο οργίσθηκε
ut ... possit επίρρ. συμπερ. πρόταση (βλ. το μάθ. XXXVII)
gratus -a -um ευχάριστος
quam (επίρρ. εισάγει τον β' όρο της συγκρ.) παρά, από
recuperatio -ōnis (θ.) επανάκτηση

Ετυμολογικά: 1. < (g)nosco· πρβ. νότα < λατ. 2. < fugio 3. > κουστωδία. 4. < vestigium 5. < diligo 6.

spec-ies, spec-ulātor 7. πι-πρά-σκω 8. < ninil

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Ο προσδιορισμός του τόπου** εκφέρεται γεν. με **εμπρόθετη αιτιατική ή αφαιρετική. Η στάση** εκφέρεται με την πρόθεση in και αφαιρετική, π.χ. in Asia sum (πρβ. **ἐν τῇ Ἀσίᾳ**)· **η κίνηση** προς κάποιον τόπο εκφέρεται με την προθ. in (ad) και αιτιατική, π.χ. in Asiam eo (πρβ. **εἰς τὴν Ἀσίαν**)· η **απομάκρυνση** από κάποιον τόπο εκφέρεται με τις προθέσεις ex, de, ab και αφαιρ., π.χ. ex Asiā venio (πρβ. **ἐκ τῆς Ἀσίας**).

Τα ονόματα όμως των **πόλεων** (ή των μικρών νησιών) **δε συνοδεύονται από πρόθεση. Η στάση** εκφέ-

ρεται με την παλιά τοπική πτώση. Η πτώση αυτή ταυτίζεται με τη γενική του ενικού, όταν πρόκειται για ονόματα πρωτόκλιτα ή δευτερόκλιτα ενικού αριθμού, π.χ. Romae (Corinthi) sum. Για ονόματα τριτόκλιτα ή ονόματα πληθυντικού αριθμού (ανεξάρτητα από την κλίση τους), η τοπική είναι όμοια με την αφαιρετική, π.χ. Athēnis (Carthagine) sum. Η **κίνηση** προς κάποιον τόπο εκφέρεται με απλή αιτιατική, π.χ. Rōmam (Athēnas, Carthaginem) eo. Τέλος, η **απομάκρυνση** εκφέρεται με απλή αφαιρετική, π.χ. Romā, Athēnis, Carthagine venio.

Τα ονόματα πόλεων ακολουθεί και η λέξη domus (βλ. μάθημα XIII). Εδώ ανήκουν και οι στερεότυπες φράσεις: domi bellique ή domi

militiaeque στην ειρήνη και στον πόλεμο.

Σημείωση. Η αφαιρετική με την οποία εκφέρεται η στάση (in Asiā) είναι αφαιρετική τοπική (locatīvus)· η αφαιρετική με την οποία εκφέρεται η απομάκρυνση (ex Asiā) είναι αφαιρετική του χωρισμού (separatīvus).

2. Σχετικά με την εκφορά του **προσδιορισμού του χρόνου** επαναλαμβάνουμε ότι η αφαιρετική δηλώνει το πότε έγινε κάτι και η αιτιατική το πόσο χρόνο διάρκεσε (βλ. το μάθ. V). Το «πριν» και το «μετά» εκφράζονται με τις προθέσεις ante και post με αιτιατική (βλ. το μάθ. XXV).

3. Το **ρήμα** eo, ii (νεότ. σχημ. ivi), itum, īre είναι ανώμαλο. Προέρχεται

από τη ρίζα *ei- (πρβ. εἶ-μι), που μπροστά από σύμφωνο συναιρείται σε ī. Μπροστά από φωνήεν (a, o, u) εκπίπτει το i της ρ. *ei- και το θέμα γίνεται e (για την κλίση του eo βλ. τη Γραμματική).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό προσδιορισμό του τόπου (εμπρόθετο ή απρόθετο):**
Poēta epistulas ..... seriptitat (Rōma)
Aenēas..... navigat (Italia)
Scipio bellum..... gerēbat (Africa)
Hercules boves..... prope Tiberim adduxit (Hispania)
Monumentum Vergili..... iacēbat (Neapolis-is-i-im-i)

Aemilius Paulus ..... rediit (domus)
Cassius Parmensis..... confūgit (Athēnae)
Silius..... se tenēbat (Campania)
Ficus..... decerpta est (Carthāgo)

II. Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό προσδιορισμό του χρόνου:
Licinus ..... Athēnis remansit (pauci dies)
..... Licinus in Asiam abiit (post + pauci dies)
..... Cicero fratri suo scripsit (ante + tertius dies)
..... Aesōpus magno dolōre adfectus est (ille dies).

III. Να αναγνωριστούν οι τοπικοί και χρονικοί προσδιορισμοί του κειμένου· επίσης οι φράσεις: noli

spectāre, propter scelus et audaciam, quam recuperātio.

IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Όταν (cum + ορ. του συντελ. μέλλ.) πάω στη Ρώμη, θα σου γράψω.
Ήλθε από την Αθήνα με τον πατέρα του.

Καλή είναι κι η γροθιά!

C. Cassius, militi sine gladio in pugnam decurrenti dixit: «Heus, commilito, pugno bene utēris»

(Κοϊντιλιανός 6, 3, 90)

Ο Γάιος Κάσσιος είπε σ' ένα στρατιώτη που έτρεχε στη μάχη χωρίς ξίφος: «Έι, σύντροφε, κοίταξε να χρησιμοποιήσεις καλά τη γροθιά σου!»

Άγαλμα του Αυγούστου («Ο Αύγουστος της Primaporta»· 19 π.Χ.).

ΜΑΘΗΜΑ XXIX LECTIO UNDETRICESIMA

Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ, Ο ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΡΑΚΙ

Η ανεκδοτολογία γύρω από τους βασιλιάδες και τους αυτοκράτορες είναι παμπάλαιο φαινόμενο. Εξίσου παμπάλαιο φαινόμενο είναι και οι προσπάθειες των υπηκόων τους να επωφεληθούν από τη γενναιοδωρία τους. Το παρακάτω ανέκδοτο αφορά έναν παπουτσή που πέτυχε να πουλήσει στον Οκταβιανό -τον κατοπινό αυτοκράτορα Αύγουστο- ένα κοράκι που μιλούσε.

Cum Octaviānus post victoriam Actiacam Rōmam redīret, homo quidam ei occurrit corvum tenens; eum instituerat haec dicere: «Ave,

Caesar, victor imperātor». Caesaris* multum interfuit corvum emere; itaque viginti milibus sestertium eum ēmit. Id exemplum sutōrem quendam incitavit, ut corvum docēret parem salutatiōnem. Diu operam frustra impendēbat; quotiescumque avis non respondēbat, sutor dicere solēbat «Oleum et operam perdidi». Tandem corvus salutatiōnem didicit et sutor, cupidus pecuniae*, eum Caesari attulit. Audītā salutatiōne Caesar dixit: «Domi satis salutatiōnum* talium audio». Turn vēnit corvo in mentem verbōrum* domini sui: «Oleum et operam perdidi». Ad haec verba Augustus risit emitque avem tanti*, quanti* nullam adhuc emerat.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Octaviānus = Augustus (ο τίτλος Augustus του δόθηκε από τη Σύγκλητο το 27 π.Χ.)
occurro (+ δοτ.) πηγαίνω να συναντήσω
corvus -i ≃ κόρακας
instituo, -stitui, -stitutūm, -stituĕre, 3 (+ αιτ. και απαρ.) διδάσκω κάποιον κάτι[1]
ave! χαίρε!
victor -ōris (αρσ.) νικητής[2]
interest, interfuit, interesse (inter + sum) (+ γεν. του προσ. και απαρ.) με ενδιαφέρει να κάνω κάτι (βλ. παρατηρ.)
emo, ēmi, emptum, emĕre, 3 αγοράζω[3]
viginti ≃ είκοσι

mille (άκλ.· πληθ. **milia - ium**) χίλιοι[4]
sestertius -ii (γεν. πληθ. **sestertium**) ο σηστέρτιος (νόμισμα) **viginti milibus sestertium** για είκοσι χιλιάδες σηστερτίους·
exemplum -i παράδειγμα
sutor -ōris (αρσ.) παπουτσής[5]
incito, 1 (+ αιτ. του προσ. και βουλ. προτ.) παρακινώ κάποιον να[6]
doceo, docui, doctum, docēre, 2 (+ 2 αιτ.) μαθαίνω, διδάσκω[7]
salutatio -ōnis (θ.) χαιρετισμός[8]
par, paris όμοιος, ίδιος
opera -ae εργασία, κόπος[9]
impendo, -pendi, - pensum, - pendĕre, 3 (in + pendo) ξοδεύω[10]**operam impendo** κοπιάζω μάταια
quotiescumque = cum (+ ορ.) όσες φορές, κάθε φορά που

oleum -i λάδι[11] **-oleum et operam perdidi** πάει χαμένο το λάδι (προκειμένου για νυχτερινή δουλειά) και ο κόπος μου, κρίμα στον κόπο μου!
tandem (επίρρ.) επιτέλους
disco, didici, discĕre, 3 μαθαίνω[12]
cupidus -a -um (επίθ. + γεν.) αυτός που επιθυμεί[13]
pecunia -ae το χρήμα
affero (+ αιτ. και δοτ.) φέρνω κάτι σε κάποιον
satis (επίρρ.) αρκετά[14]
satis salutatiōnum (γεν. διαιρ.) αρκετούς χαιρετισμούς (που μου φτάνουν)
talis -is -e (αντ. δεικτ.) τέτοιος, τέτοιου είδους
venit mihi in mentem (+ γεν.) μου έρχεται στο νου κάτι (πρβ. εἰσέρχεταί μοι), θυμάμαι
avis -is (θ.) πουλί[15]

tanti...quanti (γεν. της αξίας) τό-σο... όσο
nullus -a -um (αντ. επίθ.) κανένας
adhúc (ad + hue) μέχρι τότε

Ετυμολογικά: 1. πρβ. ινστιτούτο < institūtum 2. victoria, vinco 3. σύνθ. sumo κτλ. 4. > μίλι 5. < suo = ράβω· πρβ. κο-στούμι << ιτ. < con-suo 6. ex-cito. con-cito 7. δοκέω, δόγμα· πρβ. ντοκουμέντο << ιτ. 8. < salūto 9. πρβ. όπερα, οπερέτα << ιτ. 10. ap-pendo 11. ἔλαιον 12. δι-δάσκομαι 13. < cupio 14. ἄδην < *σαδ-ην 15. αετός, αἰετός < αFι-ετός.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η **γενική πτώση** ενός ουσιαστικού δηλώνει, όπως και στα ελληνικά, τη σχέση του (1) με άλλο ουσιαστικό (ή άλλη λέξη που ισοδυναμεί με ουσιαστικό)· (2) με ρήμα· (3) με επίθετο ή επίρρημα (ή άλλη λέξη που ισοδυναμεί με επίθετο ή επίρρημα).

2. Η **γενική με ουσιαστικά** περιλαμβάνει διάφορα είδη: (α) **υποκειμενική ή αντικειμενική** π.χ. salutatio Caesaris (= αντικ.) (πρβ. ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων =υποκ.) (β) **επεξηγηματική** π.χ. nomen Asiae (= το όνομα «Ασία»)· (γ) **κτητική** π.χ. corvus sutōris (πρβ. ἡ οἰκία τοῦ Μιλτιάδου) (δ) **της ιδιότητας** π.χ. homo ingentis magnitudinis· puer

annōrum trium· (πρβ. παῖς τριῶν ἐτῶν) (ε) **διαιρετική** π.χ. pars exercitus (= μέρος του στρατού)· quis hominum? (πρβ. ἀνήρ τοῦ δήμου).

3. Η **γενική με ρήματα**: (α) Γενική **της αξίας**: με ρήματα που σημαίνουν εκτιμώ, υπολογίζω (aestimo, facio, duco κτλ.) ή αγοράζω, πουλάω (emo, vendo κτλ.) και με το sum· η γενική αυτή δηλώνει την αφηρημένη αξία (υλική ή ηθική) π.χ. avem emit tanti, quanti nullam adhúc emerat (πρβ. τὸ βιβλίον τιμᾶται δραχμῆς). Η συγκεκριμένη αξία δηλώνεται με αφαιρετική· π.χ. avem viginti milibus sestertium emit. (β) Γενική του **εγκλήματος**: με ρήματα που σημαίνουν κατηγορώ (accūso) και καταδικάζω (condemno)· π.χ. proditiōnis

accusātus est (κατηγορήθηκε για προδοσία· πρβ. διώξομαί σε δειλίας). Η ποινή στην οποία καταδικάζεται κάποιος τίθεται σε αφαιρετική· π.χ. pater morte eum multāvit (ο πατέρας του τον καταδίκασε σε θάνατο· βλ. μάθ. XXXI.) Εξαιρείται το capitis = σε θάνατο. (γ) Κοντά στα απρόσωπα ρήματα **interest** και **refert** (ενδιαφέρει) η γενική δηλώνει το ενδιαφερόμενο πρόσωπο· το τι ενδιαφέρει κάποιον εκφράζεται με απαρέμφατο, με ουσιαστική πρόταση ή με το ουδέτερο αντωνυμίας· π.χ. Caesaris interfuit corvum emere. (Σημ. το «με ενδιαφέρει, σε ενδιαφέρει» κτλ. λέγεται meā interest, tuā interest κτλ.) (δ) Κοντά στα απρόσωπα ρήματα **miseret** (λυπάμαι), **paenitet** (μετανοιώνω), **pudet** (ντρέπομαι), **piget** (με ενοχλεί) και **taedet** (απεχθάνομαι, αη-

διάζω, βαριέμαι) έχουμε μια αιτιατική του προσώπου που λυπάται, μετανοιώνει κτλ. και μια γενική του πράγματος για το οποίο αισθάνεται κανείς λύπη, μετάνοια κτλ.· π.χ. me paenitet verbōrum meōrum (μετανοιώνω για τα λόγια μου). (Σημ. Αντί της γενικής αυτής μπορεί να χρησιμοποιηθεί απαρέμφατο ή ουδέτερο αντωνυμίας ως υποκείμενο)

(ε) Γενική χρησιμοποιείται και με ρήματα ή φράσεις **μνήμης** και **λήθης**· π.χ. vēnit corvo in mentem verbōrum domini sui (πρβ. μέμνησο τῆς κοινῆς τύχης). (στ) Τέλος, η γενική με το ρήμα sum δηλώνει το **χαρακτηριστικό γνώρισμα**· π.χ. sapientis est, sapientiae est (είναι γνώρισμα του σοφού, δείγμα σοφίας).

4. Η γενική χρησιμοποιείται επίσης ως **συμπλήρωμα επιθέτων** που δηλώνουν: επιθυμία (cupidus pecuniae· πρβ. ἐπιθυμητικὸς σοφίας), εμπειρία, γνώση, μνήμη, πλησμονή κτλ. (π.χ. belli perītus· πρβ. ἔμπειρος πολέμου) και τα αντίθετά τους. Ως γενική διαιρετική συνηθίζεται με **επιρρήματα** (π.χ. ubi terrārum sumus? σε ποιο μέρος της γης είμαστε; satis salutatiōnum audio) και κυρίως με το **ουδέτερο αντωνυμιών και επιθέτων**, όπως multum, nihil, aliquid κτλ. multum pecuniae πολλά χρήματα (πρβ. πολύ τοῦ στρατεύματος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Θυμόσαστε τις παρακάτω γενικές;
   Epistulae plenae qucrelarum

sunt (μάθ. I)
Aeneas filius Anchlsae est (μάθ. II)
Romani in suppliciis deorum magnifici erant (μάθ. IV)
Judices legum interpretes sunt (μάθ. VI)
Magnus numerus hostium capitur (μάθ. XVI)
Rei militaris periti erant (μάθ. XVII)
Bovum mugltus Herculem convertit (μάθ. XVIII)
Catillna fuit nobilissimi generis vir (μάθ. XIX)
Parvi enim preti est, qui tarn nihili est (μάθ. XXVIII)

II. Να αντικατασταθεί η γενική της ιδιότητας μαζί με το επίθετο που τη συνοδεύει από επίθετο στον υπερθετικό βαθμό· π.χ homo magnae sapientiae = homo

sapientissimus (το αντίστοιχο επίθετο δίνεται μέσα σε παρέν-θεση) homo magnae nobilitātis (nobilis) =
homo magnae pravitātis (pravus) =
homo magnae stultitiae (stultus) =
homo magnae peritiae (perītus) =
homo magnae cupiditātis (cupidus) =

III. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου ēmit.

IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Ο παπουτσής ενδιαφέρεται πολύ να πουλήσει (vendo, vendidi, venditum, 3) το κοράκι
Ο Καίσαρας αγόρασε το πουλί σε υψηλή τιμή (magnum pretium)

Ένας φθονερός άνθρωπος

Publium Mucium in primis malevolum cum vidisset Cicero solito tristiōrem: «Aut Mucio» inquit «nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni».

(Μακρόβιος 2,2)

Όταν ο Κικέρωνας είδε τον Πόπλιο Μούκιο, έναν πολύ φθονερό άνθρωπο, πιο θλιμμένο από ό,τι συνήθως, παρατήρησε: «Ή στο Μούκιο έτυχε κάποια συμφορά, ή σε κάποιον άλλο έτυχε κάτι καλό!»

Τοιχογραφία με παράσταση χορευτή (saltātor) από ετρουσκικό τάφο της Ταρκυνίας (γύρω στο 470 π.Χ.).

ΜΑΘΗΜΑ XXX LECTIO TRICESIMA

Ο ΛΙΚΙΝΙΟΣ ΜΟΥΡΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΗΘΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Τις υπατικές εκλογές του 63 π.Χ. κέρδισαν -σε βάρος του Κατιλίνα (βλ. την εισ. στο μάθ. XIX) και του Σουλπικίου Ρούφου- ο Ιούνιος Σιλανός και ο Λικίνιος Μουρήνας (Licinius Murēna). Ο τελευταίος κατηγορήθηκε από το Σουλπίκιο για ανηθικότητα, για έλλειψη προσόντων για το αξίωμα και για «νοθείες» στην «προεκλογική εκστρατεία». Ο Κικέρωνας, που ανέλαβε την υπεράσπισή του, απορρίπτει στο παρακάτω κείμενο την κατηγορία της ανηθικότητας με συγκεκριμένη αναφορά στην παραμονή του στην Ασία, όπου πήρε μέρος στους Μιθριδατικούς πολέμους. Διάχυτη ή-

ταν η αντίληψη στη Ρώμη ότι η παρακμή των ηθών των πολιτών της υπήρξε συνέπεια των κατακτήσεών της. Στο μάθημα IV είδαμε την άποψη του Σαλλουστίου για τη σημασία της καταστροφής της Καρχηδόνας· η κατανόηση του παρακάτω κειμένου προϋποθέτει μια άλλη ευρύτατα διαδομένη αντίληψη, ότι δηλαδή η παρακμή των ηθών υπήρξε συνέπεια της επέκτασης της Ρώμης στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου.

Hic vero, iudices, et fuit in Asiā et viro fortissimo, patri suo, magno adiumento* in periculis, solacio* in laboribus, gratulatiōni* in victoriā fuit. Et si habet Asia suspiciōnem quandam luxuriae, Murēnam laudāre debēmus, quod Asiam vidit

sed in Asiā continenter vixit. Quam ob rem accusatōres non Asiae nomen Murēnae* obiecērunt, ex quā laus familiae*, memoria generi*, honos et gloria nomini* constitūta est, sed aliquod flagitium ac dedecus aut in Asia susceptum aut ex Asiā deportātum. Meruisse vero stipendia in eo bello virtūtis fuit; patre imperatōre libentissime meruisse pietātis fuit; finem stipendiōrum patris victōriam ac triumphum fuisse felicitātis fuit.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

adiumentum -i βοήθεια(1)
solacium -ii(i) παρηγοριά
labor-ōris (αρσ.) μόχθος
gratulatio-ōnis (θ.) έκφραση συγ-χαρητηρίων(2)**patri fuit adiumento, solacio, gratulatiōni** βοήθησε, πα-

ρηγόρησε και συγχάρηκε τον πατέρα του
suspicio -ōnis (θ.) υποψία
luxuria -ae τρυφή[3]
laudo, 1 επαινώ[4]
continenter (επίρρ.) με εγκράτεια
quam ob rem γι' αυτό το λόγο
accusātor -ōris (αρσ.) κατήγορος
nomen Asiae το όνομα «Ασία»
obicio, -iēci, -iectum, -icere, 3* (ob + jacio· + αιτ. και δοτ.) προσάπτω μομφή σε κάποιον, μέμφομαι για
ex quā = ex Asiā
laus, laudis (θ.) έπαινος·
familiae δοτ. **familia -ae** οικογένεια[5]
memoria -ae μνήμη· υστεροφημία
honos (honor) -ōris (αρσ.) τιμή[6]
constituo δημιουργώ
flagitium-ii(i) όνειδος
dedecus -oris (ουδ.) ντροπή

suscipio, -cēpi, -ceptum, -cipĕre, 3* (subs + capio) παραλαμβάνω, «φορτώνομαι»
deporto, 1 φέρνω από κάπου[7] (ο Μουρήνας κατηγορήθηκε ως χορευτής (saltātor), πράγμα που εθεωρείτο «ντροπή» και «όνειδος» σύμφωνα με τη ρωμαϊκή αντίληψη περί ηθικής και συνδεόταν αυτόματα με τα «ελαφρά ανατολίτικα ήθη»)
mereo, merui, meritum, merērе, 2 αξίζω[8]
stipendium -ii(i) μισθός· (stipendia) mereo υπηρετώ στο στρατό· stipendia (πληθ.) θητεία· τα απαρ. meruisse (2 φορές) και fuisse είναι υποκείμενα του fuit
virtutis fuit υπήρξε δείγμα ανδρείας
pietas -ātis (θ.) ευσέβεια, σεβασμός (κυρ. τα καθήκοντα απέναντι στους γονείς, στους θεούς, στην πατρίδα

κτλ.) **pietātis fuit** υπήρξε δείγμα σεβασμού (προς τον πατέρα)
felicitas -ātis (θ.) ευτυχία, καλή τύχη·
finem ... fuit το ότι το τέλος της θητείας του συνέπεσε με τη νίκη και το θρίαμβο του πατέρα του υπήρξε δείγμα (ένδειξη) καλής τύχης

Ετυμολογικά: 1 < iuvo 2. gratus 3. πρβ. λούσο << ιτ. 4. < laus 5. πρβ. φαμίλια << ιτ. 6. > honōro- πρβ. ονόρε << ιτ. 7. porto, adporto 8. κυρ. «παίρνω το μερίδιό μου»· μέρ-ος, μείρ-ομαι

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η **δοτική** χρησιμοποιείται ως **έμμεσο αντικείμενο** ρημάτων που σημαίνουν «**λέγω**» (dico· π.χ. hoc Ennio dixit· πρβ. τάδε λέγει τοῖς φί-

λοις), «**δίνω**» (do· π.χ. signa Caesari tradunt· πρβ. τῇ στρατιᾷ ἀπέδωκε μι-σθόν) και τα συγγενικά ή αντίθετά τους· επίσης ως συ-μπλήρωμα ρημάτων και επιθέτων που δηλώνουν **ένωση, προσέγγι-ση, ομοιότητα** κτλ. (coniungo, appropinquo, similis· π.χ. similis effigiēi mortui· πρβ. οἱ πονηροί ἀλλήλοις ὅμοιοί εἰσιν) και ως συ-μπλήρωμα ρημάτων που δηλώ-νουν **φιλική ή εχθρική** διάθεση, **υπακοή, απείθεια** κτλ. καθώς και των αντίστοιχων επιθέτων. Τέλος, αποτελεί το έμμεσο αντικείμενο ρη-μάτων σύνθετων με τις προθέσεις ob, prae, pro, in κτλ. π.χ. marmor Phidiae obtulit· imagines fortium virōrum mihi proponēbam.

2. Η **δοτική** δηλώνει επίσης το πρόσωπο για το οποίο υπάρχει ή

γίνεται κάτι (δοτική **προσωπική**). Περιλαμβάνει κατηγορίες γνωστές και από τα αρχαία ελληνικά: την **κτητική** (filius mihi est)· τη **χαριστική ή αντιχαριστική** (ille mihi errat κάνει σφάλμα σε βάρος μου· η δοτική αυτή ακολουθεί επίσης μετά από ρήματα όπως consulo = φροντίζω, metuo = φοβάμαι για κάποιον κτλ.)· την **ηθική**· τη **δοτική της αναφοράς** (ille mihi mortuus est όσο με αφορά αυτός είναι νεκρός)· τη δοτική του **ποιητικού αιτίου** (συνηθέστερη με το γερουνδιακό· βλ. το μάθ. XXXIII).

Τέλος, η δοτική προσωπική μπαίνει κοντά σε ορισμένα **απρόσωπα ρήματα** (placet, licet κτλ.).

3. Ιδιομορφία της λατινικής είναι η **δοτική του σκοπού** (ή του αποτελέσματος). Είναι δοτική αφηρημέ-

νου ουσιαστικού (πρόκειται για στερεότυπες δοτικές όπως: exemplo, auxilio, usui κτλ.) και τη συναντάμε συνήθως μαζί με το ρήμα sum (κατηγορηματική). Μπορεί να προσδιορίζεται από επίθετο· δίπλα της μπορεί να υπάρχει και άλλη δοτική (χαριστική, αντιχαριστική, ηθική ή του έμμεσου αντικειμένου). Η μετάφραση ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση· π.χ.

Murēna patri (δοτ. χαρ.) magno adiumento fuit ο Μουρήνας πρόσφερε μεγάλη βοήθεια στον πατέρα του.
Murēna patri solacio fuit ο Μουρήνας ήταν η παρηγοριά του πατέρα του.
Caesar equitātum auxilio legionibus (έμμ. αντικ.) misit ο Καίσαρας έστειλε το ιππικό σε

βοήθεια των λεγεώνων (για να βοηθήσει τις λεγεώνες).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Θυμόσαστε τις παρακάτω δοτικές;
Delecti patriae consultābant (μάθ. IV)
Eis corpus infirmum erat (μάθ. IV)
Silius gloriae Vergili studēbat (μάθ. V)
Caesar legionibus hiemāre imperat (μάθ. VII)
Licēbit tibi pugillāres adportāre (μάθ. VIII)
Brutus Tarquinio imperium adimit (μάθ. IX)
Equites Gallis occurrunt (μάθ. XVI)
In diaetam recessit, cui nomen

est Hermaeum (μάθ. XX)
Pareāmus senatui, consulāmus bonis (μάθ. XXII)
Ancilla Nasīcae dixit Ennium domi non esse (μάθ. XXIV)
Cato patribus ficum ostendit (μάθ. XXV)
Tristissimus haec tibi scribo (μάθ. XXVI)
Nihil ei gratius potest esse (μάθ. XXVIII)

II. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Ο φίλος μου με βοήθησε (adiumento sum + δοτ.)
Τα βιβλία μάς είναι πολύ χρήσιμα (magno usui sum + δοτ.)

Γενναιόδωρος μόνο με τους ξένους!

Cum donavisset Pompēius transfugam civitāte Rōmānā, Cicero exulans dixit: «Bellum hominem! Gallis civitātem promittit aliēnam, qui nobis nostram non potest reddere.

(Κοϊντιλιανός 6, 3, 46)

Όταν ο Πομπήιος είχε δώσει τη ρωμαϊκή υπηκοότητα σε κάποιο λιποτάκτη, ο Κικέρωνας, που ήταν εξόρι-στος, δήλωσε: «Για κοίτα τον! Υπόσχεται να δώσει στους Γαλάτες ξένη υπηκοότητα, ενώ δεν μπορεί να μου δώσει πίσω τη δικιά μου!»

ΜΑΘΗΜΑ XXXI LECTIO PRIMA ET TRICESIMA

Η ΓΕΝΝΑΙΟΤΗΤΑ ΔΕ ΒΓΑΙΝΕΙ ΠΑΝΤΑ ΣΕ ΚΑΛΟ

Ρωμαίοι και Έλληνες ιστορικοί εντόπισαν τη σιδερένια πειθαρχία του ρωμαϊκού στρατού ως μία από τις βασικές αιτίες της αποτελεσματικότητάς του, και ως θεμελιώδη παράγοντα για τη δημιουργία της αυτο-κρατορίας. Ενδεικτικό στοιχείο της πειθαρχίας είναι το γεγονός ότι, όπως παρατηρεί ο Σαλλούστιος, στους πρώτους αιώνες της Ρώμης ήταν συχνότερη η τιμωρία για συμμετοχή στη μάχη αντίθετα με τις διαταγές, παρά για εγκατάλειψη θέσης και υποχώρηση. Σχετικό είναι και το κείμενο που ακολουθεί:

Ο ύπατος Τίτος Μάνλιος (Titus Manlius) στη διάρκεια του Λατινικού πολέμου (340-338 π.χ.) τιμώρησε το γιο του με θάνατο, γιατί, παρά τη ρητή διαταγή του, μονομάχησε με τον αρχηγό των αντιπάλων και τον σκότωσε, τρέποντας το εχθρικό στράτευμα σε φυγή!

Bello* Latīno T. Manlius consul nobili genere* natus exercitui Rōmanōrum praefuit. Is cum aliquando castris* abīret, edixit ut omnes pugnā* abstinērent. Sed paulo* post filius eius castra hostium praeterequitāvit et a duce* hostium his verbis* proelio lacessītus est: «Congrediāmur, ut singulāris proelii eventu* cernātur, quanto* miles Latīnus Rōmāno virtūte* antecellat». Turn adulescens, viribus* suis confīsus et cupiditāte* pugnandi permōtus,

iniussū* consulis in certāmen ruit; et fortior hoste*, hastā* eum transfixit et armis* spoliāvit. Statim hostes fugā* salūtem petivērunt. Sed consul, cum in castra revertisset, adulescentem, cuius operā* hostes fugāti erant, morte* multāvit.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

bello Latīno στο Λατινικό πόλεμο·
Latīnus -a -um Λατινικός, Λατίνος
nobili genere (αφ. της καταγωγής) **natus** καταγόμενος από αριστο-κρατική γενιά
praesum, -fui, -esse (+ δοτ.) προϊσταμαι, έχω την αρχηγία
aliquando (επίρρ.) κάποτε
edīco, -dixi, -dictum, -dicĕre, 3 (e + dico· + βουλητ. πρότ.) διατάζω να (ut)

abstineo, -tinui, -ten- turn, -tinēre, 2 (**abs + teneo**· + αφ.) απέχω από, κρατιέμαι μακριά
praeterequito, 1 (**praeter + equito** ιππεύω) περνώ έφιππος μπροστά από
lacesso, lacessīvi, lacessītum, lacessĕre, 3 (+ αιτ. και δοτ.) προκαλώ κάποιον σε (μάχη = **proelio**)
congredior, -gressus sum, -gredi, αποθ. 3* (**cum + gradior**) συγκρούομαι, μονομαχώ· **congrediāmur** προτρ. υποτ.(1)
singulāris -is -e μόνος, μοναδικός· **proelium singulāre** μονομαχία
eventus -us (αρσ.) έκβαση(2)
cerno, crevi, cretum*, cernĕre, 3 ≃ κρίνω, αποφασίζω· **ut... cernātur** για να φανεί από την έκβαση της μονομαχίας
quanto (αφ.) πόσο

antecello, -ĕre, 3 (+ δοτ. και αφ.) ξεπερνώ κάποιον σε κάτι[3]
adulescens -ntis (αρσ. και θ.) νεαρός -ή
cupiditas -ātis (θ.) επιθυμία[4]
pugno, 1 μάχομαι[5]
pugnandi για μάχη (γερούνδιο· βλ. το μάθ. XXXII)
permoveo -mōvi -mōtum, -movērе, 2 (**per** + **moveo**) παρακινώ, παρασύρω
iniussu + γεν.: αντίθετα με τη διαταγή κάποιου (πρβ. **iussu domini**)
certāmen -inis (ουδ.) αγώνας, μάχη[6]
ruo, rui, rutum, ruĕre, 3 ορμώ
transfīgo, -fixi, -fixum, -figĕre, 3 (**trans** + **figo** = καρφώνω) διαπερνώ
spolio, 1 (+ αιτ. του προσ. και αφ.) απογυμνώνω, σκυλεύω

salus -ūtis (θ.) σωτηρία[7]
peto, petīvi (petii), petītum, petĕre, 3 ορμώ· ζητώ[8]
fugā salūtem petere ζητώ τη σωτηρία στη φυγή
fugo, 1 τρέπω σε φυγή[9]
operā (+ γεν. του προσ.) με τις ενέργειες κάποιου, χάρη σε κάποιον
multo, 1 τιμωρώ (+ αφ. της ποινής)

Ετυμολογικά: 1. πρβ. κογκρέσο << ιτ. = συνέλευση· e-gredior 2. < evenio < e+venio 3. *-cello = υπερέχω· πρβ. collis, κολωνός 4. < cupidus < cupio 5. < pugna 6. < certo 7. > salūto > salutatio 8. πετώ, πί-πτ-ω < *πι-πετ-ω 9. < fuga· fugio.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η **αφαιρετική** απλή ή εμπρόθετη συγκεντρώνει τις λειτουργίες τριών παλαιότερων πτώσεων: της κυρίως αφαιρετικής (separatīvus), της οργανικής (instrumentālis) και της τοπικής (locatīvus). Στην ελληνική οι χρήσεις της κυρίως αφαιρετικής υπάρχουν στη γενική, ενώ της τοπικής και της οργανικής στη δοτική.

2. Η **κυρίως αφαιρετική** δηλώνει την αφετηρία, εννοούμενη ως (α) **Τοπική προέλευση** (βλ. μάθ. XXVIII) (β) Καταγωγή (nobili genere natus· πρβ. πατρός ἐσθλοῦ πέφυκα· βρίσκεται και εμπρόθετη), (γ) Υλική αφετηρία ενός πράγματος (αφαιρετ. της **ὑλης**): poculum ex auro· πρβ. τό ἔρυμα λίθων ἐποιήσατο (δ) Σημείο της **απομάκρυνσης** και του

χωρισμού (απλή ή εμπρόθετη): με ρήματα που σημαίνουν απέχω, απομακρύνω, ελευθερώνω, χωρίζω, στερώ, εμποδίζω (π.χ. castris abeo, pugnā abstineo· πρβ. **ἀπεῖχον ἀλλήλων παρασάγγην· δεῖ χρημάτων**) (ε) Το αίτιο που προκαλεί το πάθος του υποκειμένου (**ποιητικό αίτιο**) (ζ) Σημείο εκκίνησης για σύγκριση (αφαιρετική **συγκριτική**): fortior hoste· πρβ. **νεώτερος τοῦ Περικλέους** (η) Σημείο εκκίνησης για **εκτίμηση, κρίση,** κτλ. singulāris proelii eventu cernētur, quanto... (θ) **το διαιρεμένο όλο** (pauci ex militibus).

3. Η **οργανική** εκφράζει (α) Τη **συνοδεία** (π.χ. cum elephantis Alpes transiit· πρβ. **ἦλθον ναυσί τριάκοντα** (β) Τον **τρόπο** (Tarquinius hoc modo imperium

perdit· πρβ. τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐτείχισαν τήν πόλιν) (γ) Την **ιδιότητα** (homo squalidā facie) (δ) Το **όργανο** ή το **μέσο** (hastā eum transfixit· πρβ. τὴν θύραν τῇ βακτηρίᾳ ἔκρουε)· όταν πρόκειται για πρόσωπο, χρησιμοποιείται ή η πρόθ. per + αιτ. ή οι αφαιρετικές operā, beneficio, auxilio + γεν. του προσώπου, π.χ. operā adulescentis (ή per adulescentem) hostes fugāti erant. Το **μέσο** δηλώνουν επίσης οι αφαιρετικές που συνοδεύουν ρήματα όπως το compleo (militibus murum complēvit), το afficio (supplicio est adfectus), το confīdo (viribus suis confīsus)· επίσης επίθετα όπως το dignus (longiōre vitā dignus erat) και το fretus (fretus viribus suis) (ε) Το **μέτρο** (quanto miles Latinus Romano virtūte antecellit· paulo

maior natu· πρβ. πολλῷ κρεῖττόν ἐστιν) (στ) Την **αναφορά** (virtūte antecellit· πρβ. ἄνθρωπος ξυνέσει ὑπερέχει τῶν ἄλλων ζώων) (ζ) Την αιτία **(εσωτερικό αἰτιο)** (cupiditāte pugnandi permōtus)· εδώ ανήκουν και οι στερεότυπες φράσεις iussu, iniussu, rogātu + γεν. (iniussu consulis) (η) Την **ποινή** (βλ. XXIX Π3β) (θ) Την **αξία** (βλ. XXIX Π3α).

4. Η **τοπική** προσδιορίζει την πράξη τοπικά ή χρονικά (αφ. του **τόπου** και του **χρόνου**· βλ. το μάθ. XXVIII).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Μήπως θυμόσαστε τις παρακάτω αφαιρετικές;
Poēta epistulis contra iniuriam repugnat (μάθ. I)

Aenēas cum sociis ad Italiam navigat (μάθ. II)
Ultimis annis vitae suae in Campaniā se tenebat (μάθ. V)
Quattuor ex legionibus in hibernis conloeat (μάθ. VI)
Augustus ab lūlo ortus erat (μάθ. X)
Homo ingentis magnitudinis et facie squalidā (μάθ. XIV)
Octaviānus supplicio capitis eum adfēcit (μάθ. XIV)
Germāni lacte nuntriuntur (μάθ. XV)
Germāni pedibus proeliantur (μάθ. XV)
Cacus fretus viribus suis erat (μάθ. XVIII)
Catilīna ab Antōnio victus est (μάθ. XIX)
Opibus urbis nolīte confidere (μάθ. XXV)

II. Να αναγνωριστούν οι αφαιρετικές του κειμένου: hastā, armis, operā
III. Να γίνει χρονική αντικατάσταση των τύπων: abiret, cernātur, revertisset.
IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Παρά τη διαταγή του πατέρα του ο νέος πολέμησε με το Λατίνο στρατιώτη
Ο νέος τιμωρήθηκε από τον πατέρα του με θάνατο.

Και ποδάγρα και... χεράγρα!

Litigat et podagrā Diodōrus, Flacce, labōrat.
sed nil patrōno porrigit: haec cheragra est.

(Μαρτιάλης 1,43)

Ο Διόδωρος έχει δίκη, Φλάκκε, έχει και ποδάγρα·
αλλά στο δικηγόρο του... δεκάρα·
αυτό θα πει...
χεράγρα!

ΜΑΘΗΜΑ XXXII LECTIO ALTERA ET TRICESIMA

ΕΝΑΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΛΟΓΟ-ΤΕΧΝΙΑΣ

Ο Αρχίας (Aulus Licinius Archia) ήταν Έλληνας ποιητής από την Αντιόχεια· Απέκτησε τη ρωμαϊκή υπηκοότητα, αλλά ο Γράτιος προσέβαλε τη σχετική απόφαση για τεχνικούς -στην ουσία για πολιτικούς-λόγους. Τον ποιητή υπερασπίστηκε με επιτυχία ο Κικέρωνας το 62 π.Χ. Ο λόγος του αυτός είναι ένας από τους πιο λαμπρούς πανηγυρικούς της λογοτεχνίας που γράφτηκαν στην αρχαιότητα. Στο απόσπασμα που ακολουθεί η οπτική γωνία του ρήτορα είναι κύρια ρωμαϊκή: τα λογοτεχνικά κείμενα μας διασώζουν την υποδειγματική συμπεριφορά

(exempla) των μεγάλων ανδρών, για να μπορούν να τη μιμούνται οι νεότεροι.

Pleni omnes sunt libri, plenae sapientium voces, plena exemplōrum vetustas; quae iacērent in tenebris omnia, nisi litterārum lumen accederet. Quam multas imagines fortissimōrum virorum-non solum ad intuendum*, verurn etiam ad imitandum*- scriptōres et Graeci et Latīni nobis reliquērunt! Quas ego, cupidus bene gerendi* et administrandi* rem publicam, semper mihi proponēbam. Colendo* et cogitando* homines excellentes animum et mentem meam conformābam. Sic enim -laudem et honestātem solum expetendo*, omnes cruciātus corporis et omnia pericula mortis parvi esse

ducendo*- me pro salūte vestrā in tot ac tantas dimicatiōnes obicere potui.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Plēni... plēnae ... plēna + γεν. **exemplōrum**
sapiens -ntis (αρσ.) σοφός[1]
vox, vocis (θ.) λόγος
vetustas -ātis (θ.) αρχαιότητα[2]
iacērent: του iaceo
tenebrae -ārum (μόνο πληθ.) σκοτάδι, αφάνεια
nisi (σύνδ. υποθ.) αν δεν (ο υποθ. λόγος **nisi ... accederet, iacērent** ... δηλώνει το αντίθετο του πραγματικού· βλ. το μάθ. XXXIX)
litterae -ārum τα γράμματα, η λογοτεχνία
lumen -inis (ουδ.) φως[3]

accēdo, -cessi, -cessum, -cedĕre, 3 (ad + cedo) πλησιάζω· προστίθεμαι, συνοδεύω
imāgo -inis (θ.) εικόνα
non solum ... verum etiam όχι μόνο ... αλλά και
intueor, -tuitus sum, -tuēri, αποθ. 2 **(in + tueor)** ατενίζω, κοιτάζω[4]
scriptor -ōris (αρσ.) συγγραφέας[5]
relinquo, -līqui, -lictum, -linquĕre (re + linquo) αφήνω, κληροδοτώ[6]
quas = eas = imagines
gero διοικώ
administro, 1 διαχειρίζομαι[7]
semper (επίρρ.) πάντοτε[8]
propōno, -posui, -positum, -ponĕre, 3 (pro + pono· + αιτ. και δοτ.) βάζω μπροστά μου ως παράδειγμα **(quas ... mihi proponēbam)**

colo, colui, cultum, colĕre, 3 καλλιεργώ· λατρεύω[9]
cogito, 1 σκέφτομαι, αναλογίζομαι
excellens -ntis (μτχ. του **excello**) διακεκριμένος, έξοχος[10]
conformo, 1 (cum + formo) διαμορφώνω, διαπλάθω[11]
sic (επίρρ.) έτσι, με τον τρόπο αυτό
honestas -ātis (θ.) τιμή, δόξα[12]
expeto, -petīvi(petii), -petītum, -petĕre, 3 (ex + peto) επιδιώκω
cruciātus -us (αρσ.) βάσανο, ταλαιπωρία[13]
duco, dūxi, ductum, ducĕre, 3 θεωρώ· **aliquid parvi** (γεν.) **duco** θεωρώ ότι κάτι έχει μικρή αξία, δεν υπολογίζω
pro (προθ. + αφ.) για χάρη
pro salūte vestra για τη σωτηρία σας
tot (άκλ. δεικτ. αντ.) τόσοι πολλοί

dimicatio-ōnis (θ.) αγώνας[14]
obicio, -iēci, -iectum, -icĕre, 3* **(ob + iacio)** ρίχνω· **me obicio** ρίχνομαι (σύνταξη: **me potui obicĕre in tot ac tantas dimicatiōnes pro salūte vestra)**

Ετυμολογικά: 1. > sapientia 2. vetus-eris = παλιός· πρβ. veterānus ≥ βετεράνος 3. luna, il-lustris 4. > tu-tor 5. < scribo 6. λείπ-ω, ἔ-λιπον 7. minister 8. > sempiternus 9. agri-cultura 10. ante-cello 11. < forma 12. honor, honōro 13. ex-crucio 14. < dimico

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το **γερούνδιο είναι ρηματικό ου-σιαστικό** ουδέτερου γένους με **ε-νεργητική** σημασία. **Διαθέτει τέσ-σερις πτώσεις (γενική, δοτική, αιτι-**

ατική και αφαιρετική). Ισοδυναμεί με τις πλάγιες πτώσεις του ένα-ρθρου απαρέμφατου της ελληνικής. Σχηματίζεται από το θέμα του ενε-στώτα, και οι καταλήξεις του είναι: -ndi, -ndo, -ndum, -ndo (όπως δηλ. των δευτερόκλ. ουσιαστικών). Τα γερούνδια των 4 συζυγιών στη γε-νική είναι αντίστοιχα:

---

ama-ndi, dele-ndi, lege-ndi, audiendi

Γεν.	pugna-ndi	τοῦ μάχεσθαι
Δοτ.	pugna-ndo	εἰς (πρὸς) τὸ μάχεσθαι
Αιτ.	pugna-ndum	τὸ μάχεσθαι
Αφ.	pugna-ndo	τῷ μάχεσθαι (ή εμπρόθετο έναρθρο απαρ.)

Η γενική του γερουνδίου χρησι-

μοποιείται ως συμπλήρωμα ουσιαστικών και επιθέτων και των προθέσεων causā και gratiā (για να)· π.χ. cupiditas pugnandi (= pugnae) επιθυμία για μάχη. Η **δοτική** εκφράζει σκοπό και χρησιμοποιείται κυρίως με επίθετα που σημαίνουν «κατάλληλος», «χρήσιμος» (aptus, idoneus, commodus, utilis)· π.χ. locus pugnando (= pugnae) idoneus τόπος κατάλληλος για μάχη. Η **αιτιατική** του γερουνδίου είναι πάντοτε εμπρόθετη (ad, in) και δηλώνει **σκοπό** ή **προορισμό** [π.χ. dux milites ad pugnandum (= ad pugnam) hortātus est ο στρατηγός εμψύχωσε τους στρατιώτες για να πολεμήσουν] ή αναφορά (XXXIV A3).

Τέλος, η **αφαιρετική** του γερουνδίου χρησιμοποιείται χωρίς πρόθε-

ση για να δηλωθεί ο τρόπος, και εμπρόθετη (de, ex, in και ab) για να δηλωθεί η αναφορά, η αφετηρία κτλ. π.χ. Rōmāni fortiter pugnando (= forti pugnā) castra cepērunt οι Ρωμαίοι κατέλαβαν το στρατόπεδο πολεμώντας γενναία· lĭber de beāte vivendo βιβλίο για (σχετικά με) την ευτυχισμένη ζωή. Υπενθυμίζουμε ότι τα αποθετικά ρήματα διαθέτουν γερούνδιο λόγω της ενεργητικής σημασίας τους.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να γίνει γραμματική και συντακτική αναγνώριση των γερουνδίων του κειμένου.**
II. **Να συμπληρωθεί ο κατάλληλος τύπος του γερουνδίου**
Adulescens
cupidus .....

..... erat (proelior)
Adulescens
ad .....
ruit (certo)
Hostes .....
.... salūtem petivērunt (fugio)
Ars
(τέχνη) .....
.... difficilis est (scribo)
Adversarius
perītus .....
.... erat (bello)

III. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των τύπων: exemplōrum, virōrum, parvi.

IV. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου reliquērunt. Homines excellentes: να κλιθούν μαζί

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Παραδείγματα για μίμηση

Ο νους τρέφεται (alor) με το διάβασμα (lego, 3)

Όταν το ανάστημα των παιδιών μικραίνει διαρκώς...

P. Oppius dixit de genere Lentulōrum, cum assidue minōres parentibus liberi essent, *nascendo* interitūrum esse.

(Κοϊντιλιανός 6, 3, 67)

Ο Πόπλιος Όππιος είπε αναφερόμενος στην οικογένεια των Λεντούλων, που τα παιδιά τ.ους γεννιόντουσαν από γενιά σε γενιά όλο και πιο κοντά, ότι η αναπαραγωγή θα την οδηγούσε στην εξαφάνιση!

ΜΑΘΗΜΑ XXXIII LECTIO TERTIA ET TRICESIMA

ΚΑΙΡΟΣ ΓΙΑ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Ο Μάρκελλος (Marcus Claudius Marcellus) υπήρξε πολιτικός αντί-παλος του Ιουλίου Καίσαρα. Δυο χρόνια μετά την ήττα του Πομπηίου στα Φάρσαλα (48 π.Χ.) ο Καίσαρας του επέτρεψε να επιστρέψει στη Ρώμη από τη Μυτιλήνη όπου είχε αυτοεξοριστεί. Ο Μάρκελλος όμως δολοφονήθηκε στον Πειραιά το 45 π.Χ., πριν προλάβει να γυρίσει. Λί-γο νωρίτερα ο Κικέρωνας είχε ανα-λάβει να ευχαριστήσει τον Καίσαρα γι' αυτή του την απόφαση με το λό-γο του «Pro Marcello». Με αφορμή το Μάρκελλο ο Κικέρωνας εκφράζει την άποψή του για το ευαίσθητο, όσο και οδυνηρό, θέμα του εμφύλι-

ου ανάμεσα στον Καίσαρα και τον Πομπήιο. Επισημαίνοντας τις ευθύνες και των δυο προτείνει ταυτόχρονα στον Καίσαρα ένα ευρύ πρόγραμμα ανασυγκρότησης «για να γιατρευτούν οι πληγές του πολέμου» (βλ. και την εισ. στο μάθ. XXXVII)

Omnia sunt excitanda* tibi uni, C. Caesar, quae iacēre sentis perculsa atque prostrāta impetu belli ipsīus, quod necesse fuit: constituenda* iudicia, revocanda* fides, comprimendae* libidines, propaganda* suboles; omnia quae dilapsa iam diffluxērunt, sevēris legibus vincienda* sunt. In tanto civīli bello, in tanto ardōre animōrum et armōrum, quassāta res publica multa perdidit et ornamenta dignitātis et praesidia stabilitātis suae; multaque uterque

dux fēcit armātus, quae idem togātus fieri prohibuisset. Quare subveniendum* reipublicae est et omnia nunc belli vulnera tibi sananda* sunt, quibus praeter te medēri nemo potest.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

excito, 1 αποκαθιστώ, ανασυγκροτώ
unus μόνος
sentio αισθάνομαι, ξέρω
percello, -culi, -culsum, -cellĕre, 3 **(per + cello)** ανα-τρέπω
prosterno, -strāvi, -strātum, -sternĕre, 3 **(pro + sterno)** ρίχνω κάτω, καταλύω
impetus -us (αρσ.) ορμή[(1)]· **impetu belli** από τη λαίλαπα του πολέμου
necesse (άκλ.) αναγκαίο, αναπόφευκτο

constituo αναδιοργανώνω
iudicium -ii(i) το δικαστήριο, η δι-καιοσύνη[2]
revoco, 1 (re + voco) ανακαλώ· αποκαθιστώ[3]
fides η εμπορική πίστη
comprimo, -pressi, -pressum, -primĕre, 3 (cum + premo) περιο-ρίζω, χαλιναγωγώ
libīdo -inis (θ.) πάθος
propāgo, 1 αφήνω απογόνους, δι-αιωνίζω το είδος[4]
suboles -is (θ.) οι απόγονοι
propaganda suboles πρέπει να ε-πιδιωχθεί η αύξηση τού πληθυσμού
dilābor, -lapsus sum, -lābi (dis + labor), αποθ.3, καταρρέω
diffluo, -flūxi, -fluctum, -fluĕre, 3 (dis + fluo) = διαρ-ρέω· καταλύο-μαι[5]
sevērus -a -um αυστηρός

vincio, vinxi, vinctum, vincīre, 4 δένω, στερεώνω
civīlis -is -e εμφύλιος[6]
ardor -ōris (αρσ.) πάθος
quasso, 1 συντρίβω· **quassāta res publica** η ρημαγμένη πολιτεία
ornamentum -i στολίδι, διακριτικό
dignitas -ātis (θ.) κύρος[7]
praesidium -ii(i) στήριγμα
stabilitas -ātis (θ.) σταθερότητα[8]
uterque, utraque, utrumque (αντων. επίθ.) ἑκάτερος, και ο ένας και ο άλλος· **uterque dux** και οι δύο αρχηγοί (ενν. ο Καίσαρας και ο Πομπήιος)
armātus οπλισμένος· στον πόλεμο
togātus τηβεννοφόρος (**toga** τήβεννος)· στην ειρήνη
prohibuisset (υποτ. του απραγματοποίητου) θα είχε εμποδίσει
quāre (σύνδ. συμπ.) επομένως

subvenio, -vēni, -ventum, -venīre, 4 (sub + venio· + δοτ.) βοηθώ
sano, 1 θεραπεύω[9]
medeor, medēri, αποθ. 2 (+ δοτ.) γιατρεύω (αντικ. είναι το quibus = vulneribus)[10]

Ετυμολογικά: 1. < peto 2. < iudex 3. vox 4. πρβ. προπαγάνδα < de propaganda fide = για τη διάδοση της πί-στης 5. fluvius, flumen 6. < civis· civitas 7. < dignus 8. < stabilio 9. πρβ. σανατόριο < λατ. 10. κυρ. «φροντίζω»· πρβ. μήδ-ομαι

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το γερουνδιακό είναι ρηματικό επίθετο με παθητική σημασία. Σχηματίζεται από το ενεστωτικό θέ-μα με την προσθήκη των καταλή-ξεων: -ndus, -nda, -ndum και κλίνε-

ται όπως τα δευτερόκλιτα επίθετα: ama-ndus (-a -um), dele-ndus (-a -um), lege-ndus (-a -um), audie-ndus (-a -um). Αντιστοιχεί στα ρηματ. επίθετα της ελληνικής σε -τεος.

2. Μαζί με το sum το γερουνδιακό σχηματίζει τη λεγόμενη **παθητική περιφραστική συζυγία** (μεταφράζουμε με το «πρέπει να»). Στην περίπτωση αυτή η σύνταξη μπορεί να είναι προσωπική ή απρόσωπη. **Προσωπική** σύνταξη έχουμε όταν το γερουνδιακό ανήκει σε ρήμα ενεργητικό μεταβατικό που συντάσσεται με αιτιατική. Το γερουνδιακό συμφωνεί με το υποκείμενο του sum στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση (όπως δηλ. το επιθετικό κατηγορούμενο) π.χ. Omnia sunt excitanda πρέπει να ανασυγκροτηθούν τα πάντα (πρβ. διαβατέος

ἐστὶν ἡμῖν ὁ ποταμός). **Απρόσωπη σύνταξη** έχουμε όταν το ρήμα, στο οποίο ανήκει το γερουνδιακό, είναι αμετάβατο ή συντάσσεται με πτώση διαφορετική από την αιτιατική. Στην περίπτωση αυτή το γερουνδιακό βρίσκεται στην ονομαστική του ενικού του ουδετέρου π.χ. subveniendum est reipublicae (subvenio + δοτ.) πρέπει να βοηθήσουμε την πολιτεία (πρβ. μεθεκτέον ἐστὶν τῶν πραγμάτων).

3. Η προσωπική περιφραστική συζυγία σε όλους τους τύπους της οριστικής έχει ως εξής:

fides revocanda est	η πίστη πρέπει να αποκατασταθεί
fides revocanda erat	η πίστη έπρεπε να αποκατασταθεί

fides revocanda erit η πίστη θα πρέπει να αποκατασταθεί
fides revocanda fuit η πίστη έπρεπε να έχει αποκατασταθεί
fides revocanda fuerat η πίστη έπρεπε να είχε αποκατασταθεί
fides revocanda fuerit η πίστη θα πρέπει να έχει αποκατασταθεί

στο απαρέμφατο: puto fidem revocandam esse νομίζω ότι η πίστη πρέπει να αποκατασταθεί
και στην υποτακτική: fides revocanda sit, ... revocanda esset, ... revocanda fuerit, ... revocanda fuisset.

4. Το ποιητικό αίτιο του γερουνδιακού τίθεται σε πτώση δοτική: omnia tibi sananda sunt (όπως με τα επίθετα σε -τέος της ελληνικής).

5. Το sum είναι δυνατό να παραλείπεται και να υπονοείται σε δια-

φορετικό τύπο κάθε φορά· π.χ. constituenda iudicia (sunt)· revocanda fides (est)· comprimendae libidines (sunt)· propaganda suboles (est).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να γίνει γραμματική και συντακτική αναγνώριση των γερουνδιακών του κειμένου.

II. Να αντικατασταθεί το debeo + απαρ. (οφείλω να, πρέπει να) από τον αντίστοιχο τύπο της παθητικής περιφραστικής συζυγίας. Να δηλωθεί και το ποιητικό αίτιο· π.χ. vulnera sanāre debēmus = vulnera nobis sananda sunt.
Fortes viros imitāri debēmus = Rem publicam bene gerere debent (illi) =

Animum conformāre debeo =
Homines excellentes colere debētis =
Honestātem expetere debet (ille) =
Vulneribus medēri debes =

III. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των τύπων: iacēre, impetu, legibus, dignitātis

IV. Να κλιθεί το uterque· να γίνει χρονική αντικατάσταση του prohibuisset.

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Πρέπει να αποφεύγουμε (vito, 1) τους πολέμους.
Πρέπει να επιδιώκουμε (expeto, 3) την ειρήνη (pax, pacis).

Δώρο για μικρούς και μεγάλους.

Inducenda rota est; das nobis utile munus:
iste trochus pueris at mihi can-thus erit.

(Μαρτιάλης 14, 168)

Στον τροχό πάει στεφάνι σιδερέ-νιο· χρήσιμο το δώρο σου:
εγώ θα το 'χω ρόδα και τα παιδιά για τσέρκι!

ΜΑΘΗΜΑ XXXIV LECTIO QUARTA ET TRICESIMA

Ο ΣΚΙΠΙΩΝΑΣ Ο ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΗΣΤΑΡΧΟΙ

Ο Σκιπίωνας ο Αφρικανός ο πρεσβύτερος (Publius Cornēlius Scipio Africānus maior) υπήρξε ο νικητής του Αννίβα στο Β' Καρχηδονιακό πόλεμο (βλ. την εισ. στο μάθ. XI). Οι αντίπαλοί του, με επικεφαλής τον Κάτωνα (βλ. την εισ. στο μάθ. XXV), αγωνίστηκαν να αμαυρώσουν την αίγλη του για πολιτικούς λόγους. Εντούτοις, ο Σκιπίωνας παρέμεινε μια εξαιρετικά δημοφιλής προσωπικότητα, όπως διαπιστώνουμε και από το παρακάτω κείμενο: σε αυτό ο Σκιπίωνας γίνεται κυριολεκτικά «αντικείμενο λατρείας» από τους λήσταρχους. Το επεισόδιο αυτό εί-

ναι ενδεικτικό για την τάση των Ρωμαίων να διοχετεύουν ένα μέρος -ίσως το πιο χαρακτηριστικό- της θρησκευτικότητάς τους στη «θεο-ποίηση» των μεγάλων μορφών του παρελθόντος τους (βλ. και την εισ. στο μάθ. V).

Cum Africānus in Literno esset, complūres praedōnum duces forte salutātum* ad eum venērunt. Tum Scipio, cum se ipsum captum* venisse eos existimasset, praesidium domesticōrum in tecto*conlocāvit. Quod ut praedōnes animadvertērunt, abiectis armis ianuae appropinquavērunt et clarā voce Scipiōni nuntiavērunt (incredibile audītu!) virtūtem eius admirātum* se venisse. Haec postquam domestici Scipiōni rettulērunt, is fores reserāri eosque intromitti

iussit. Praedōnes postes ianuae tamquam sanctum templum venerāti sunt et cupide Scipiōnis dextram osculāti sunt. Cum ante vestibulum dona posuissent, quae homines deis immortalibus consecrāre solent, domum revertērunt.

Αργυρός δηνάριος με τη μορφή Σκιπίωνα τον Αφρικανού του πρεσβύτερου(;)
(γύρω στο 105 π.Χ.).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Liternum -i το Λίτερνο της Καμπανίας
complūres -es -(i)a πολλοί
praedo -ōnis (αρσ.) ληστής[1]
forte (επίρρ.) κατά τύχην[2]
salūto, 1 χαιρετίζω επίσημα
praesidium φρουρά
domestici -ōrum (πληθ.) οι δούλοι του σπιτιού[3]
tectum -i σπίτι
abicio, -iēci, -iectum, -icĕre (ab + iacio) πετώ μακριά· καταθέτω (τα όπλα)
clarus καθαρός, δυνατός[4]
incredibile auditu απίστευτο στο άκουσμα, να το ακούς και να μην το πιστεύεις!
haec = verba praedōnum, τα λόγια των ληστών

admīror, αποθ. 1 (ad + miror) θαυμάζω[5]
resero, 1 ανοίγω
intromitto, -mīsi, -missum, -mittĕre, 3 (intra + mitto) βάζω μέσα
postis -is (αρσ.) παραστάδα
sanctus -a -um ιερός[6]
tamquam (επίρρ. παραβολ.) όπως, ως, σαν
veneror, αποθ. 1, προσκυνώ, λατρεύω
cupide (επίρρ.) με πάθος[7]
dextra -ae ≃ το δεξί (χέρι) [8]
osculor, αποθ. 1 φιλώ[9]
vestibulum -i πρόδομος, είσοδος
dōnum -i = δώρο[10]
pono, posui, positum, ponĕre, 3 τοποθετώ
consecro, 1 αφιερώνω, προσφέρω[11]

Ετυμολογικά: 1. < praeda 2. fortūna 3. < domus 4. prae-clārus 5. mirabi-lis 6. sacer 7. < cupidus <cupio 8. dex-ter ≃ δεξιός 9. < osculum 10. < do 11. < sacer

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το σουπίνο είναι ρηματικό ου-σιαστικό αρσενικού γένους. **Έχει μόνο δύο τύπους, αιτ. σε -um και αφ. σε -u: amāt-um amāt-u, delēt-um / delēt-u, lect-um / lect-u, audīt-um / audīt-u. (Για το σχηματι-σμό του βλ. το μάθ. XI).**

2. Ο τύπος σε -um δείχνει το σκο-πό της κίνησης, με ρήματα όπως eo, venio, mitto κτλ. π.χ. Praedōnes venērunt salutātum οι ληστές ήρθαν για να χαιρετήσουν (πρβ. την τελική

μετοχή της ελληνικής: τοῦτο λέξων ἔρχομαι).

3. Εφόσον το σουπίνο ανήκει σε ρήμα μεταβατικό, μπορεί να έχει και αντικείμενο· π.χ. Praedōnes venērunt Scipiōnem salutātum.

4. Ο **σκοπός** με ρήματα που δείχνουν **κίνηση** μπορεί να εκφραστεί με διαφορετικούς τρόπους· π.χ. (βλ. και το μάθ. XXXVI)

Praedones venērunt salutātum (σουπίνο)
Praedones venērunt ad salutāndum (εμπρόθετη αιτ. του γερουνδίου)
Praedones venērunt salutāndi causā· (γεν. του γερουνδίου με την causā (gratiā)· βλ. και το μάθ. XXXVI).

5. Ο τύπος του σουπίνου σε -u εκφράζει την αναφορά. Τον συναντάμε με επίθετα όπως facilis, difficilis, iucundus (ευχάριστος), incredibilis (απίστευτος), mirabilis (θαυμαστός, περίεργος κτλ.). Τα σουπίνα σε -u είναι συνήθως στερεότυπα: dictu, factu, auditu, visu κτλ. (πρβ. το απαρ. της αναφοράς: εὐπρεπὴς ἰδεῖν, ἡδὺς ἀκούειν κτλ.) Π.χ.

hoc facile dictu est είναι εύκολο να το πει κανείς
hoc incredibile auditu est είναι απίστευτο που το ακούει κανείς
hoc mirabile visu est το θέαμα σου προξενεί το θαυμασμό.

Σημ. Σουπίνο διαθέτουν και τα α π ο θ ε τ ι κ ά ρήματα, επειδή έχουν κυρίως ενεργητική σημασία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να γίνει αναγνώριση των σουπίνων που υπάρχουν στο κείμενο.
II. Να αντικατασταθεί από σουπίνο σε -um το εμπρόθετο γερούνδιο· π.χ. venērunt ad spectandum = venērunt spectātum
Legātos misērunt ad orandum (oro παρακαλώ) =
Ad dormiendum eunt =
Legiōnes veniunt ad hiemandum =
Praedōnes venērunt ad spectandum =
III. Να αντικατασταθεί το εμπρόθετο γερούνδιο από το σουπίνο σε -u· π.χ. facile est ad credendum = facile est creditu
Facile est ad intellegendum = (ρ. intellego)
Difficile est ad iudicandum = (ρ. iudico)

Facile est ad cognoscendum = (ρ. crognosco)

IV. Να συνταχτεί η περίοδος: cum.... venērunt

V. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου: rettulērunt (γράφεται συνήθως με δύο t, γιατί προέρχεται από παρακείμενο με αναδιπλασιασμό: < * retetulērunt)

VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις (με σουπίνο):
Πήγαμε (eo) για να τον χαιρετήσουμε
Είναι ευχάριστο να το βλέπει κανείς

Δεν ξεκολλάει!

Mirāris, quare dormītum non eat Afer?
accumbat cum quā, Caediciāne, vides.

(Μαρτιάλης 10,84)

Απορείς που ο Άφρος δεν πάει για ύπνο;
Αφού βλέπεις τι παρέα έχει στο τραπέζι!

ΜΑΘΗΜΑ XXXV LECTIO QUINTA ET TRICESIMA

Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΑ ΔΕΙΝΑ ΤΗΣ ΕΞΟΡΙΑΣ

Ο Λούκιος Ανναίος Σενέκας (Lucius Annaeus Seneca) υπήρξε ίσως η πιο πολυσύνθετη φυσιογνωμία του λεγόμενου «αργυρού αιώνα» (1ος μ.Χ.) της ρωμαϊκής λογοτεχνίας. Από την πολυτάραχη ζωή του αναφέρουμε την εξορία του, την αποτυχημένη προσπάθεια διαπαιδαγώγησης του μελλοντικού αυτοκράτορα Νέρωνα και την αυτοκτονία του το 65 μ.Χ., μετά από διαταγή του πρώην μαθητή του. Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από ένα παρηγορητικό κείμενο (consolatio), που ο Σενέκας απευθύνει στη μητέρα του Ελβία από την

εξορία, για να της απαλύνει τον πόνο του χωρισμού. Ως Στωικός φιλόσοφος (βλ. την εισ. στο μάθ. XXXIX) ο Σενέκας υποστηρίζει πως οι ταλαιπωρίες της εξορίας δεν μπορούν να αγγίξουν τον σοφό. Αναφερόμενος ειδικότερα στη φτώχεια, αντλεί παραδείγματα (βλ. την εισ. στο μάθ. XXXII) από τη ρωμαϊκή ιστορία, για να δείξει πως η φτώχεια υπήρξε ο μόνιμος σύντροφος των μεγάλων ανδρών.

Unum fuisse Homēro servum, tres Platōni, nullum Zenōni tradunt. Nemo vero eos miserētur, quod* infeliciter vixerint. Menēnius Agrippa, qui inter patres ac plēbem publicae gratiae sequester fuit, aere collāto funerātus est. Atilius Rēgulus, cum Poenos in Africā

funderet, ad sentum scripsit mercenarium suum discessisse et ab eo desertum esse rus; id senatui publice curāri placuit, quoniam* Rēgulus aberat. Scipiōnis filiae ex aerario dotem accepērunt, quia* nihil illis reliquerat pater. Aequum mehercule erat populum Rōmānum tribūtum Scipiōni conferre, cum* a Carthagine semper tribūtum ipse exigeret. O felīces viros puellārum, quibus populus Rōmānus loco soceri fuit!

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Homērus -i ο Όμηρος
Plato -ōnis ο Πλάτωνας
Zeno -ōnis ο Ζήνωνας
nemo eos miserētur (υποτ. προτρ.) κανείς ας μην τους λυπηθεί
infeliciter (επίρρ.) στη δυστυχία[1]

Menēnius Agrippa ο Μενήνιος Αγρίππας
patres οι πατρίκιοι
plebs, plebis (plebes -ēi) (θ.) οι πληβείοι
publicus -a -um δημόσιος
gratia -ae χάρη, συμφιλίωση[2]
sequester -stris (αρσ.) μεσολαβητής[3]· **publicae gratiae sequester** μεσολαβητής για την κοινή συμφιλίωση (για τη συμφιλίωση των τάξεων: ο Μενήνιος Αγρίππας έπεισε τους πληβείους να σταματήσουν την «απεργία» τους το 494 π.Χ.)
aes, aeris (ουδ.) χαλκός, μπρούντζος· χρήματα
confero, -tuli, -lātum, -ferre (cum + fero) συγκεντρώνω· **aere collāto** με έρανο
funero, 1 κηδεύω[4]

Atilius Rēgulus ο Ατίλιος Ρήγουλος (Ρωμαίος ύπατος· νίκησε αρχικά τους Καρχηδόνιους στον Α' Καρχηδονιακό πόλεμο, αλλά αργότερα ηττήθηκε και πιάστηκε αιχμάλωτος)
Poeni -ōrum οι Καρχηδόνιοι[5]
fundo, fudi, fusum, fundĕre, 3 ≃ χύνω· τρέπω σε φυγή[6]
mercenārius -ii μισθωτός εργάτης[7]
desero, deserui, desertum, deserĕre, 3 εγκαταλείπω
rus, ruris (ουδ.) αγρός
publice (επίρρ.) με τη φροντίδα του κράτους
id (= rus) senatui
publice curāri placuit η Σύγκλητος αποφάσισε να αναλάβει το κράτος τη φροντίδα του αγρού (να καλλιεργηθεί με η φροντίδα του κράτους)

quoniam (σύνδ. αιτ.) επειδή
aerarium -ii(i) το δημόσιο ταμείο[8]
dos, dōtis (θ.) προίκα[9]
quia (σύνδ. αιτ.) επειδή
aequum est (+ απαρ.) είναι δίκαιο
mehercule (επιφ.) μα τον Ηρακλή!
tribūtum -i φόρος, εισφορά
confero πληρώνω
cum (σύνδ. αιτ.) αφού
exigo, -ēgi, -actum, -igĕre, 3 (ex + ago) εισπράττω
felix -īcis ευτυχισμένος[10]
vir = marītus άντρας
socer -eri πεθερός[11]. **loco** (αφ.) **soceri fuit** πήρε τη θέση του πεθερού.
Ετυμολογικά: 1. in-felici-ter < felix· felicitas 2. gratus, gratulatio 3. < sequor 4. < funus 5. < Φοίνικες: η Καρχηδόνα ήταν αποικία των Φοι-

νίκων· πρβ. Punicus 6. con-fundo 7. mercātor 8. < aes 9. < do· ≃ δωτίνη δώρο 10. > feliciter 11. ἐκυρός = πεθερός.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Οι **αιτιολογικές προτάσεις** είναι προτάσεις **επιρρηματικές**. Δηλώνουν την **αιτία** του περιεχομένου μιας άλλης πρότασης, συνήθως της κύριας. Εισάγονται με τους συνδέσμους quod, quia, quoniam (quando). Όταν η αιτιολογία είναι αντικειμενικά αποδεκτή, τότε η έγκλιση που αναμένεται είναι η **οριστική**. Αντίθετα, όταν η αιτιολογία είναι υποθετική ή υποκειμενική (δηλαδή εκφράζει την άποψη του υποκειμένου της κύριας πρότασης), η έγκλιση είναι λογικά η **υποτακτική**. Στα αρχαία ελληνικά έχουμε α-

ντίστοιχα (α) οριστ., δυνητ. οριστ., δυνητ. ευκτική (β) ευκτ. του πλάγιου λόγου, για υποκειμενική αιτιολογία.

Συχνά ο σύνδ. quod (αλλά και ο quia) συνοδεύεται από διάφορα ε-πιρρήματα ή εμπρόθετους προσδι-ορισμούς που σημαίνουν «γι' αυτό το λόγο» (π.χ. propterea quod), οπότε ξέρουμε σίγουρα ότι η πρό-ταση είναι αιτιολογική και όχι ανα-φορική. Παραδείγματα:

Tacent quia periculum metuunt = σιωπούν επειδή φοβούνται τον κίνδυνο
Socrates accusātus est quod iuvenes corrumperet = ο Σωκράτης κατηγορήθηκε γιατί τάχα διέφθειρε τη νεολαία (πρβ. αρχ. οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Περικλέα ἐκάκιζον, ὅτι στρατηγὸς ὢν οὐκ ἐπεξάγοι ἐπὶ τοὺς πολεμίους)

Hoc facio non quod mihi placeat, sed quod debeo: το κάνω όχι επειδή μου αρέσει αλλά επειδή πρέπει.

2. Αιτιολογικές προτάσεις εισάγονται και με το σύνδεσμο cum και εκφέρονται πάντοτε με υποτακτική (όπως δηλαδή και ο διηγηματικός cum· βλ. το μάθ. XXIV). Ο λόγος που έχουμε την υποτακτική είναι επειδή συνήθως η αιτιολογία είναι το αποτέλεσμα μιας εσωτερικής, λογικής διεργασίας. Παράδειγμα:

Cum sis mortālis, quae sunt mortalia, cura αφού είσαι θνητός, φρόντιζε για ό,τι αφορά τους θνητούς.

Συχνά ο αιτιολογικός cum συνοδεύεται από μόρια ή επιρρήματα (π.χ. όπως το praesertim) που μας

βοηθούν να τον ξεχωρίσουμε από τον ιστορικό ή τον παραχωρητικό.

Όταν στην αιτιολογική πρόταση υπάρχει υποτακτική, τηρείται γενικά η **ακολουθία των χρόνων** (βλ. μαθ. XXIII και XXIV).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν οι αιτιολογικές προτάσεις του κειμένου (σύνδεσμος, έγκλιση και ακολουθία).
II. Να αντικατασταθεί ο προσδιορισμός του αιτίου που δηλώνεται με εμπρόθετο ή αφαιρετική από αιτιολογική πρόταση· π.χ. homo punītus est propter suam audaciam (θράσος) = homo punītus est (τιμωρήθηκε), quod audax (θρασύς) erat. Να δικαιολογηθεί η έγκλιση της αιτιολογι-

κής πρότασης και η ακολουθία τών χρόνων (αν χρειάζεται):
Milites timōre arma abiciunt (timeo) =
Virum propter virtūtem admirāmur (fortis sum) =
Adulescens cupiditāte pugnandi periit (cupio pugnāre) =
Propter mortem patris infeliciter vixērunt (morior) =

III. Να συνταχτεί η πρόταση: id senatui publice curāri placuit.

IV. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου exigeret· να κλιθεί το ουσ. aes.

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Κατατρόπωσε (fundo, 3) τους Καρχηδονίους, επειδή ήταν γενναίος
Δεν του έδωσαν χρήματα

(pecunia -ae), γιατί δήθεν ήταν πλούσιος (dives)

Αφού δε θέλουν να φάνε, ας πιουν!

P. Claudius bello Punico, cum proelium navāle committere vellet auspiciaque petisset et pullarius non exīre caveā pullos nuntiasset, abici eos in mare iussit dicens, «*quia esse nolunt, bibant*».

(Βαλέριος Μάξιμος 1, 4, 3)

Ο Πόπλιος Κλαύδιος, στη διάρκεια του Α' Καρχηδονιακού πολέμου, πριν να ναυμαχήσει κατέφυγε στην ορνιθομαντεία· ο φύλακας των ιερών ορνίθων του ανάγγειλε ότι οι όρνιθες δεν έβγαιναν από το κλουβί τους· τότε

ο Κλαύδιος διέταξε να τις πετάξουν στη θάλασσα λέγοντας: «Αφού δε θέλουν να φάνε, ας πιουν!»[(1)]

---

1. **Οι Ρωμαίοι ερμήνευαν τη θέληση των θεών ανάλογα με τον τρόπο που τα πουλιά έτρωγαν (βλ. και την εισ. στο μάθ. XII).**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΘΗΜΑ XXVIII 5

ΜΑΘΗΜΑ XXIX 17

ΜΑΘΗΜΑ XXX 32

ΜΑΘΗΜΑ XXXI 44

ΜΑΘΗΜΑ XXXII 57

ΜΑΘΗΜΑ XXXIII 68

ΜΑΘΗΜΑ XXXIV 80

ΜΑΘΗΜΑ XXXV 91

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.